

خط روز گردان و چالش فقهی تعیین روزهای هفته در قاره آمریکا

نام	پست الکترونیکی	شماره تلفن	وابستگی سازمانی
فائزی، محمد	m.faezi110@gmail.com	09196639778	طلبه سطح ۴ فقه و اصول، استاد سطوح عالی، پژوهشگر مرکز فقهی ائمه اطهار (ع)
پورصدقی، رضا	rezapoorsedghi@gmail.com	09193531783	پژوهشگر دفتر مطالعات فقهی پزشکی قانونی و عضو گروه اصول مرکز فقهی ائمه اطهار (ع)
شبان، محمدرضا	mohamadreza123shaban@gmail.com	0000000000	طلبه سطح ۴ فقه و اصول، استاد سطوح عالی، پژوهشگر مرکز فقهی ائمه اطهار (ع)

چکیده

روزهای هفته یکی از واحدهای زمانی میباشند که در فقه دارای احکام خاصی میباشند، به عنوان مثال روز جمعه در فقه موضوع احکام واجب و مستحب متعددی قرار گرفته است. تعیین روزهای هفته در مناطقی که در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام مسکونی بوده اند، به واسطه تقریر ایشان واضح و روشن است، ولی تعیین این روزها در مناطقی که در زمان ایشان مسکونی نبوده است مانند قاره آمریکا دارای چالش جدی میباشد. امروزه خطی به عنوان «خط روزگردان» برای مبدأ روزهای هفته تعیین شده است. با توجه به اهمیت مسئله مقاله حاضر حکم شرعی تعیین روزهای هفته در نزدیک خط روزگردان را مورد مطالعه قرار داده، ضمن توضیح شبهه و بیان آثار فقهی آن، با روش تحلیلی-انتقادی ثابت میکند که اولاً با توجه به روایات متواتر روزهای هفته از دیدگاه شرعی فقط یک اعتبار محض نیست بلکه ریشه در واقعیت و حقیقت دارد و ثانیاً تعیین روزهای هفته در قاره آمریکا که تابع قرار دادهای بین المللی است نیاز به امضای شارع دارد که نمیتوان آن را احراز نمود.

کلمات کلیدی: خط روز گردان، روزهای هفته، جمعه، جغرافیا، زمین

مقدمه

پیشرفت مادی انسان همیشه همراه با ایجاد سوالات جدید در زمینه های معنوی بوده است. هر گاه بشر در زندگی خود پیشرفتی داشته است موضوعات و مسائل و شبهات جدیدی برای او نسبت به مسائل دینی مرتبط با آن پیشرفت مطرح شده است که حوزه های علمیه بایست در این زمینه پاسخگوی آن ها باشند. یکی از میدان های علمی که بشریت در آن پیشرفت فراوان داشته است و به همراه این پیشرفت سوالات مذهبی برای او مطرح شده است بحث های مربوط به علم جغرافی است.

به عنوان مثال هنگامی که در این علم کشف شد زمین کروی است سوالات متعددی نسبت به این امر برای مسلمین پیش آمد. یکی از ساده ترین این سوالات برای نمونه بحث تعیین قبله میباشد که در صورتی که کروی بودن زمین را در نظر بگیریم نتایج متفاوتی نسبت به عدم ملاحظه این امر حاصل میشود. در این مساله اگر کرویّت زمین را در نظر نگیریم و نیویورک ۴۰ درجه بالای خط استواء باشد با توجه به اینکه مکه ۲۱/۵ درجه بالای خط استواء و جنوبی تر از نیویورک است اگر به سمت شرق و ۱۹ درجه متمایل به جنوب بایستیم استقبال قبله صدق می کند و این موافق دیدگاه مرحوم خوئی است (خوئی، ۱۴۱۶، ۶۰/۳). دلیل رویکرد ایشان این است که در بحث استقبال، نظر عرف مهم است و استظهار وی اینگونه بوده که عرف کرویّت را به حساب نمی آورد و زمین را مسطح فرض میکند (خوئی، ۱۴۱۸، ۴۱۷/۱۱). اما با لحاظ کرویّت زمین، و تخطئه دیدگاه عرف در تشخیص مصداق، باید در نیویورک به سمت شمال با انحراف ۵۸،۵۳ درجه نماز خواند زیرا به کعبه نزدیکتر است. (nojumi.org/farsi/qebleh/index.htm; calendar.ut.ac.ir/Fa)

در این نوشته بحث از خط روز گردان و مباحث فقهی مرتبط با این امر بررسی شده است. این مسئله اگر چه به لحاظ کاربردی از درجه اهمیت بالایی برخوردار است؛ چرا که با افزایش افراد مسلمان در قاره آمریکا، در مناطق مختلفی از این قاره این مسئله مورد پرسش و نیاز مسلمانان این مناطق می باشد ولی با این حال در منابع فقهی و همچنین در نوشتجات روز فقهی مورد بررسی قرار نگرفته و نیازمند بررسی و تحقیق فقهی است.

تحقیق حاضر با روش تحلیلی انتقادی از منابع کتابخانه ای ادله موجود فقهی نسبت به ایام هفته را بررسی و نسبت به مناطق نزدیک خط روز گردان مسئله را ارزیابی کرده است.

بررسی موضوع پژوهش نیازمند بررسی مفهوم خط روز گردان می باشد، بنابراین ابتدا مفهوم شناسی خط روز گردان بیان میشود و سپس با اثبات این امر که ایام هفته امری حقیقی است و تابع اعتبار نیست، مشکل تعیین روزهای هفته در قاره آمریکا بیان شده ثمرات فقهی آن تبیین میگردد.

خط روز گردان

خط روز گردان یا خط بین المللی تاریخ (IDL) یک خط مرزی فرضی در سطح زمین است که از قطب شمال به قطب جنوب می رود و تغییر یک روز تقویم به روز دیگر را مشخص می کند. (<http://www.ngdir.ir>)

این خط نقطه مقابل نصف النهار مبدأ است اما در نقاطی از این مدار منحرف می شود تا از تقسیم زمانی برخی واحدهای سیاسی و گروه های جزیره ای جلوگیری شود.

از طول جغرافیایی گرینویچ تا خط روزگردان در جهت شرق، به ۱۸۰ درجه شرقی (E) و در جهت غرب به ۱۸۰ درجه غربی (W) تقسیم شده است.

هنگام عبور از این خط از غرب به شرق یک روز به تقویم اضافه می گردد و به عکس هنگام عبور از شرق به غرب این خط یک روز از تقویم کم.

اولین بار اسماعیل بن علی ابوالفداء (۷۳۲ ق) جغرافی دان سوری پیش بینی کرد که کسانی که به دور زمین گردش می کنند باید یک روز را جبران کرده به تاریخ محلی اضافه کنند. (Timeline of the Magellan-Elcano circumnavigation) این پدیده در سال ۱۵۲۲ توسط ماژلان الکانو (۱۵۲۲-۱۵۱۹ م)، در پایان اولین گردش موفقیت آمیز به دور زمین، تأیید شد. او از اسپانیا به سوی غرب حرکت نمود و پس از سه سال روز چهارشنبه ۹ ژوئیه ۱۵۲۲ (به وقت کشتی) برای تهیه آذوقه هیئتی را اعزام نمود. هنگامی که افراد محلی به هیئت اعزامی گفتند تاریخ صحیح پنجشنبه، ۱۰ ژوئیه ۱۵۲۲ است خدمه متعجب شدند؛ زیرا آنها هر روز از سفر سه ساله را

بدون حذف ثبت کرده بودند. کاردینال گاسپارو کنتارینی، سفیر ونیز در اسپانیا، اولین اروپایی بود که توضیح درستی از این اختلاف داد (Timeline of the Magellan–Elcano circumnavigation).

مشخصات خط روز گردان

خط روز گردان یا تاریخ (IDL) تقریباً بر اساس نصف النهار با طول ۱۸۰ درجه، تقریباً در وسط اقیانوس آرام و در نیمه راه جهان از نصف النهار گرینویچ قرار دارد. در بسیاری از نقاط، IDL از نصف النهار ۱۸۰ درجه دقیقاً پیروی می کند. با این حال، در مکان های دیگر، IDL از شرق یا غرب فاصله دارد و از نصف النهار فاصله دارد. این انحرافات مختلف به طور کلی وابستگی های سیاسی و / یا اقتصادی مناطق آسیب دیده را در بر می گیرد. به دلیل انحراف هایی که به دلیل سرزمینهای سیاسی در این خط شکل گرفته تمام روسیه در غرب IDL قرار دارد و همه ایالات متحده به جز مناطق جزیره گوام، جزایر ماریانای شمالی و جزیره ویک، در شرق این خط قرار دارد.

IDL با چرخش به شرق، تقریباً به نصف النهار ۱۵۰ درجه غربی محدود می شود. مناطقی مانند جزایر کیریباتی، جزایر جنوبی لاین در جنوب هاوایی، ساموآ، توکلائو، والیس و فوتونا، فیجی، تونگا، تووالو و جزایر کرمادک و چتھام نیوزیلند جزایر کوک، نیوئ و پلینزی فرانسه، اوکلند و ولینگتون، نیوزیلند تحت تأثیر این انحراف می باشند (رک: mapsofworld.com و ebspace.science.uu.nl و worldatlas.com).

روزهای هفته موضوع احکام فقهی

روزهای مختلف هفته در دین مبین اسلام در موضوع بسیاری از احکام اخذ شده است به عنوان مثال در روز جمعه اعمال فراوانی وارد شده است که از مهمترین آنها نماز جمعه می باشد (رک: محقق حلی، ۱۴۰۸، ۸۳/۱؛ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۲۹۵/۷ و نجفی، ۱۴۰۴، ۱۳۳/۱۱) همچنین یکی از سنتهای مسلم روز جمعه غسل جمعه میباشد که میتواند آثار تکلیفی الزامی نیز داشته باشد مانند جواز نماز خواندن با غسل بدون نیاز به وضو و ... (سید یزدی، ۱۴۰۹، ۴۵۵/۱؛ نجفی، ۱۴۰۴،

۲/۵؛ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۳/۳۱۱ - ۳۲۳) همچنین نوافل روز جمعه احکام خاصی دارد (رک: حر عاملی، ۱۴۰۹، ۷/۳۲۲ و سید یزدی، ۱۴۰۹، ۱/۵۱۴).

یکی دیگر از احکام روزه‌های مختلف هفته که میتوان به عنوان مثال ذکر نمود استحباب روزه در بعضی از این روزهاست (رک: سید یزدی، ۱۴۰۹، ۲/۲۴۱؛ نجفی، ۱۴۰۴، ۱۶/۱۸؛ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۰/۴۱۱ و ۴۲۰).

از دیگر احکام روزه‌های هفته حکم کراهت یا استحباب جماع در بعضی از این روزهاست (رک: حر عاملی، ۱۴۰۹، ۲/۲۵۴، سید یزدی، ۱۴۰۹، ۲/۸۰۱).

در موضوع احکام فراوان دیگری نیز روزه‌های هفته اخذ شده‌اند که مجال بیان همه آنها وجود ندارد.

مشکل تعیین روزه‌های هفته در قاره آمریکا

جوامع در سرتاسر جهان هر هفت روز را یک واحد زمانی در نظر گرفته و برای هر روز آن نامی قرار داده است. انتخاب این واحد هفت روزه در زمان‌های سابق امری مسلم و فراگیر نبوده است بلکه نقل شده است که در روم باستان به جای هفت روز هر هشت روز را یک واحد زمانی میدانسته‌اند تا اینکه در سال ۳۲۱ میلادی کنستانتین، هفته هفت روزه را در تقویم رومی ایجاد کرد و یکشنبه به عنوان اولین روز هفته قرار داد (اریک گرگرسن، ۲۰۲۰م، Week chronology، <https://www.britannica.com>) یا اینکه در ایران باستان اصلاً مفهومی به نام هفته وجود نداشته است. به هر حال این واحد زمانی امروزه فراگیر شده و در تمام دنیا معتبر شناخته می‌شود. در این که روزه‌های هفته چگونه تعیین شده و انسان از کی و کجا به تعیین روزه‌های هفته پرداخت نظریات گوناگونی مطرح است که در جای خود باید بررسی شود البته این احتمال قوی وجود دارد که این امر از ناحیه پیامبران الهی علیهم السلام به انسان آموزش داده شده است.

حال این واحد زمانی هر منشأی که داشته باشد در شرع مقدس اسلام موضوع احکام شرعی فراوانی قرار گرفته است و به علت امضای شارع و عمل متشرعین به آن بلکه عمل خود پیامبران و ائمه علیهم السلام مورد تأیید شرع قرار گرفته است یعنی شارع مقدس در قرآن کریم و روایات فراوان احکام شرعی و معارف الهی خود را مترتب بر بعضی از روزهای هفته کرده است و از طرف دیگر هیچ اشکال و ایرادی به آنچه مردم در تطبیق این نصوص انجام میداده‌اند وارد نکرده است که این امر تأیید شارع به حساب می‌آید.

آنچه موجب اشکال و سؤال می‌شود این است که تأیید شارع محدود به جایی است که اولاً در محضر شارع بوده و ثانیاً امکان رد آن وجود داشته باشد بنابراین در مسئله روزهای هفته نسبت به اماکنی که خالی از سکنه بوده یا اینکه اگر مسکونی بوده شارع به طرق عادی امکان رد آنها را نداشته از سکوت معصوم کشف رضایت و تأیید نخواهد شد و نمیتوان امضای شارع را برداشت کرد. بنابراین در مناطقی که در زمان معصومین (ع) مسکونی بوده یعنی آسیا، اروپا و آفریقا برای تعیین روزهای هفته و اینکه امروز مثلاً جمعه است نه شنبه میتوان به عدم ردع و امضای شارع تمسک نمود. البته نسبت به مناطقی که ردع از سیره آن‌ها مداخلیتی به شارع نداشته و تاثیری در احکام شرعی نمیگذاشته است مانند مناطقی که مسلمانی زندگی نمیکرده است همچون ژاپن نمیتوان به این دلیل تمسک نمود و لازم است به اطمینان و عدم احتمال تفاوت در روز در این مناطق تمسک نمود که مسلماً این امر تنها برای کسی حجت است که اطمینان پُرای او حاصل شود. ولی نسبت به قاره آمریکا (شمالی و جنوبی) که امروز محل سکونت صدها میلیون انسان و میلیون‌ها مسلمان است دلیلی و امضایی وجود ندارد. حاصل آنکه تعیین روزهای هفته در قاره آمریکا تابع یک اعتبار محض توسط بشر است و نظر شارع در این مورد معلوم نیست. اینکه مثلاً امروز در قاره آمریکا فلان روز از هفته می‌باشد امری کاملاً قراردادی است و امری بوده است که توسط انسان‌ها برای سامان دادن امور خود و برای منظم کردن تاریخ‌ها قرار داده شده است.

آنچه که مسلم است این است که باید یک خط و یک قرارداد وجود داشته باشد که مرز تغییر روز را مشخص نماید اما اینکه این خط از کجا باید عبور کند هیچ دلیلی ندارد و کاملاً اعتباری است. به عنوان مثال اگر سازمان‌های بین‌المللی به جای اینکه خط روز گردان را از میان اقیانوس آرام ترسیم کنند از میان اقیانوس اطلس عبور می‌دادند امروز تاریخ قاره آمریکا یک روز جلوتر بود و مثلاً به جای اینکه جمعه باشد شنبه بود.

برای وضوح این امر که این خط قراردادی و تعیین تاریخ روزها تابع روابط و مناسبات بین‌المللی بوده می‌توان به مواردی توجه کرد که در طول تاریخ اتفاق افتاده و مناسبات سیاسی منجر به تغییر ایام شده است برای نمونه چند مورد ذکر می‌گردد.

تغییر تاریخ در فیلیپین

پس از استقلال مکزیک از اسپانیا در سال ۱۸۲۱، منافع تجاری فیلیپین به چین و هند شرقی و مناطق مجاور روی آورد، بنابراین فیلیپین تصمیم گرفت به همسایگان آسیایی خود در ضلع غربی IDL پیوندد. در نتیجه تقویم روز سه شنبه، ۳۱ دسامبر ۱۸۴۴ از تقویم حذف شد و بعد از روز دوشنبه، ۳۰ دسامبر ۱۸۴۴ بلافاصله چهارشنبه، ۱ ژانویه ۱۸۴۵ دنبال شد. این تغییر در سایر مستعمرات باقی مانده اسپانیا در اقیانوس آرام اعمال شد: جزایر ماریانا، گوام و جزایر کارولین (<https://www.history.com/> و <https://webpace.science.uu.nl/>).

تغییر تاریخ در آلاسکا

از زمان استقرار مهاجران روسی از سیبری به آلاسکا، آلاسکا در ضلع غربی خط تاریخ (روز گردان) بین‌المللی بود. در سال ۱۸۶۷، ایالات متحده آمریکای آلاسکا را از روسیه را خریداری کرد و قلمرو را به سمت شرق خط تاریخ بین‌المللی منتقل کرد. مراسم انتقال در ساعت ۳:۳۰ بعد از ظهر انجام شد. از آنجا که آلاسکا به سمت شرقی خط تاریخ بین‌المللی منتقل شد روز شنبه، ۱۹ اکتبر ۱۸۶۷ (میلادی) تاریخ نیز به جمعه ۱۸ اکتبر ۱۸۶۷ تغییر یافت (<https://webpace.science.uu.nl/>).

تغییر تاریخ در گیریباتی شرقی

جمهوری فعلی گیریباتی در جزایر گیلبرت، به عنوان یک مستعمره انگلیس، درست در غرب خط روزگردان IDL آن زمان قرار داشت. پس از استقلال در سال ۱۹۷۹، توانست حاکمیت جزایر ققنوس و لاین در شرق IDL را از ایالات متحده به دست آورد. در نتیجه، این کشور با IDL برخورد کرد. نتیجه آنکه در این کشور در یک روز دو تاریخ وجود داشت و از لحاظ تجاری نیز فقط در چهار روز هفته که از دو طرف روزهای هفته است تجارت عادی انجام دهد. برای از بین بردن این ناهنجاری، گیریباتی با حذف شنبه، ۳۱ دسامبر ۱۹۹۴ از تقویم خود، تغییر تاریخ نیمه شرقی خود را ایجاد کرد. پس از تغییر، IDL در واقع به سمت شرق حرکت کرد. ولی از آنجا که کنوانسیون IDL دریایی ۱۹۱۷ هنوز معتبر است بنابراین کسانی که در دریا هستند یکشنبه را می‌گذرانند و کسانی که در خشکی هستند در دوشنبه هستند (www.britannica.com)

ایجاد اشکال در مسیحیت و یهودیت

از آنجا که در دین یهودیت و مسیحیت نیز بعضی از مراسم مذهبی در روزهای خاص هفته مانند شنبه و یکشنبه برگزار میشود در این دو دین ابراهیمی مشکل خط روز گردان مطرح شده است. این مشکل موجب اختلاف نظر و عمل در میان ایشان شده است. بعضی از عالمان مسیحیت برای درک حکم واقعی به ساکنین مناطق اطراف خط روز گردان دستور داده اند که احکام روز شنبه را در روز یکشنبه نیز رعایت نمایند^۱.

همین مشکل نسبت به تعیین روز شنبه در دین یهود پیش آمده است. برای رفع این مشکل به اهالی هاوای و پلی نزی فرانسه گفته شده است که احکام روز شنبه را در روز یکشنبه نیز رعایت نمایند^۲.

۱. برای اطلاع بیشتر در این زمینه رجوع کنید به:

Hay, Davi (30 januari 1988). "Tonga's Common Day of Worship". Opnemen. Warburton, Victoria, Australië: Signs Publishing Company. 93 (3): 6. Ontvangen 2 januari 2012
"Datumgrens veranderd in Somoa" (PDF). Vermelding. 4 februari 2012. blz. 3 & 10

۲. برای اطلاع بیشتر رجوع شود به:

بررسی اعتباری بودن روزهای هفته

یکی از سؤالات اساسی نسبت به مسئله مورد گفتگو این است که آیا ایام هفته امری کاملاً اعتباری است که در این صورت تابع اعتبار جمعی افراد خواهد بود و در نتیجه احکام تابع اعتبار افراد جامعه خواهد بود یا امری است که ریشه در واقعیت داشته و نمی‌توان به صرف اعتبار آن را تغییر داد؟ آنچه از روایات استفاده می‌شود حقیقی بودن روزهای هفته است به بیان دیگر تفاوت روزهای هفته امری حقیقی بوده و مجرد اعتبار نیست. می‌توان برای اثبات این ادعا به روایات متواتر استدلال نمود؛ به علت فراوان بودن این روایات مجال ذکر همه آنها نیست و از هر دسته نمونه‌ای ذکر می‌شود همچنین به علت متواتر بودن از بررسی سند آنها خودداری می‌کنیم.

روایات ایام خاص موضوع احکام شرعی

در کثیری از روایات احکامی برای بعضی از روزهای هفته ذکر شده است و در آنها امر به انجام یا ترک کاری در روزی از روزهای هفته شده است به نظر می‌رسد ظهور اولی اینگونه نصوص در این است که آن روزی که در روایت ذکر شده است خصوصیت داشته و موضوعیت دارد و مجرد اعتبار نیست.

به عنوان مثال هنگامی که در روایت امر به غسل در روز جمعه مینماید یا امر به روزه در روز پنجشنبه اول و آخر ماه میکند ظهور اولی این امر این است که روز جمعه یا پنجشنبه خصوصیتی داشته است و مجرد ظرف اعتبار نمی‌باشد. موکد این استظهار ارتکاز تفاوت روزهای هفته در اذهان متشرعه بلکه عقلاء می‌باشد.

روایات این دسته بسیار فراوانند (ر.ک: محقق حلی، ۱۴۰۸، ۸۳/۱؛ سید یزدی، ۱۴۰۹، ۴۵۵/۱؛ نجفی، ۱۴۰۴، ۱۸/۱۶؛ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۴۱۱/۱۰ و ۴۲۰)

1. a b c d Heber, Rabbi Dovid (15 augustus 2013). "A Traveler's Guide To The International Dateline". Star-k.org . Ontvangen 26 april 2016 .
2. a b c d Shurpin, Rabbi Jehoeda. "De sabbat, de internationale datumgrens en de joodse wet" . Chabad.org . Chabad-Lubavitch . Ontvangen 26 april 2016 .
3. Shurpin, Rabbi Yehuda. "The Sabbath, the International Date Line and Jewish Law". Chabad.org. Chabad-Lubavitch)

روایاتی که به خواص پزشکی روزها می‌پردازد ظهوری قوی در تفاوت روزها در آثار دارند و احتمال اعتبار محض بودن روزها که ممکن است نسبت به روایاتی که تنها بیان حکمی شرعی را نسبت به روزی می‌کنند در اینجا وارد نیست؛ زیرا اثری تکوینی را بر فعلی در روزی خاص بیان می‌کنند. چند نمونه از این دسته روایات:

مردی از امام صادق (علیه السلام) نقل می‌کند که آن حضرت از کنار قومی گذشت که حجامت می‌کردند، فرمود: شما را چه می‌شد اگر آن را تا شامگاه روز یک شنبه به تأخیر می‌انداختید که در آن صورت بیماری را بیشتر دفع می‌کرد (صدوق، ۱۳۶۲، ۳۸۳/۲).

رسول خدا (ص) فرمود: پنج خصلت اند که پیسی آورند روزهای جمعه و چهارشنبه نوره گذاشتن، با آبی که آفتاب گرمش نموده وضو ساختن و غسل نمودن، با حال جنابت غذا خوردن، با زن در ایام عادتش هم بستر شدن و در حال سیری غذا خوردن (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۸۱/۲).

رسول خدا (ص) فرمود: هر که روز شنبه و روز پنجشنبه ناخنهایش را بگیرد و از سبیلش بچیند از درد دندان و درد چشم سلامت ماند (صدوق، ۱۳۶۲، ۳۹۴/۲).

روایات فضیلت یا مبارکی یا نحسی روزهای هفته

از جمله روایاتی که میتوانند شاهد تفاوت حقیقی روزها با یکدیگر باشند روایات مبارک بودن یا نحس بودن بعضی از روزهاست. همچنین روایات برتر بودن بعضی از روزها و فضیلت داشتن آنها در صحیفه سجاده علیه السلام در دعای روز جمعه وارد شده است: **اللَّهُمَّ هَذَا يَوْمٌ مُبَارَكٌ مِيمُونَ** (امام سجاده علیه السلام/۲۳۴) خدایا! امروز، روز خجسته و کامیابی است.

رسول خدا فرمود: به راستی خداوند از هر چیزی، یک چیزی را انتخاب نموده، و از روزها (و زمان ها) روز جمعه را برگزید (کلینی، ۱۴۰۷، ۴۱۳/۳).

جابر گوید: از امام باقر علیه السلام درباره روز جمعه و شب آن سؤال کردند؟

فرمود: شب جمعه، شبی است نورانی و روز جمعه، روزی درخشان است و بر روی زمین، روزی نیست که آفتاب در آن غروب کند و بیش از جمعه انسانها از آتش بخشوده شوند، و هرکس در روز جمعه وفات یابد در حالی که حق این اهل بیت علیهم السلام را بشناسد، خداوند برایش برائت

از دوزخ خواهد نوشت، و هرکس در شب جمعه بمیرد، از آتش دوزخ آزاد خواهد شد (کلینی، ۱۴۰۷، ۴۱۵/۳)

علی (علیه السلام) فرمود: سزاوار است از نوره کشیدن در روز چهارشنبه پرهیز شود که نحس مستمر است و در روزهای دیگر روا باشد (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۸۰/۲).

روایات وقوع حوادث ملکوتی در روزهای خاص (تفاوت ملکوت در روزهای مختلف)

ابا یحیی صنعانی گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: ای ابا یحیی برای ما در شبهای جمعه شان بزرگی است، عرض کردم قربانت: آن شان چیست؟ فرمود: بارواح پیغمبران و اوصیا در گذشته و روح وصیی که در میان شماس (امام زمان شما) اجازه داده می شود که بآسمان بالا روند تا بعرش پروردگارشان برسند، در آنجا هفت دور طواف کنند و نزد هر رکنی از ارکان عرش دو رکعت نماز گزارند پس بکالبدهای پیشین خود برگردند، چون صبح شود، پیغمبران و اوصیا از شادی سرشار باشند و آن وصیی که در میان شماس مقدار زیادی بعلمش افزوده شده باشد (کلینی، ۱۴۰۷، ۲۵۳/۱).

امام صادق (علیه السلام) می فرماید: ساعتی که در روز جمعه دعا در آن مستجاب می شود (دو ساعت است): یکی زمان پایان خطبه توسط امام جمعه تا وقتی که مردم در صف های نماز بایستند و ساعت دیگر از آخر روز تا هنگام غروب آفتاب است. (کلینی، ۱۴۰۷، ۴۱۴/۳)

روایاتی که دلالت بر وقوع اموری در روزهای خاص دارند (گذشته و آینده)

گرچه از مجرد وقوع حادثه ای در روزی خاص نمی توان استنباطی نمود ولی از آنجا که حوادث بزرگ اثر گذار در زمان و مکان می باشند و بسیاری از اعیاد یا زمان های عزایا مکان های مقدس نتیجه وقوع این حوادث در آن زمان و مکان بوده است میتواند وقع حادثه ای در زمانی موثر در آن روز هفته باشد. بلی این بیان بیش از امکان ثبوتی فائده ای ندارد ولی هنگامی که امام علیه السلام وقوع حادثه ای در روز خاصی را بیان میفرمایند ظهور این بیان این است که میخواهند اثر گذاری آن حادثه را در آن روز بیان کنند و الا چه فائده ای داشت که بفرمایند این حادثه در چه روزی واقع شده است. همچنین هنگامی که امام علیه السلام به وقوع حادثه ای در روز خاصی در

آینده اشاره میفرمایند ظهور کلام در این است که رابطه ای میان وقوع این حادثه و زمان وقوع آن وجود دارد.

ابو حمزه گوید: شخصی به امام باقر علیه السلام عرض کرد: چگونه این روز، جمعه نامیده شد؟ فرمود: همانا خداوند عزّ و جلّ در روز پیمان همه مخلوقات را برای تصدیق ولایت حضرت محمد صلی الله علیه و اله و وصی بزرگوارش صلوات الله علیه جمع کرد، و به خاطر همین جمع کردن مخلوقات در آن روز، آن را جمعه نامید (کلینی، ۱۴۰۷، ۴۱۵/۳)

رسول خدا (صلی الله علیه و اله) فرمود: برآستی که روز جمعه سر آمد روزها است و در پیشگاه الهی از روز عید قربان و عید ماه رمضان والاتر است پنج خصلت در آن است خدای عز و جل آدم را آن روز آفرید و در آن روز آدم را بزمین فرود آورد و در آن روز جان آدم را گرفت و در آن روز ساعتی است که بنده در آن ساعت در خواستی از خدا نکند مگر آنکه خداوند درخواستش را باو میدهد تا آنجا که خواسته اش حرام نباشد و همه فرشتگان مقرب الهی و آسمانها و زمینها و بادها و کوهها و بیابانها و دریاها روزها جمعه در هراسند از اینکه قیامت بر پا شود (صدوق، ۱۳۶۲، ۳۱۵/۱)

بشار بن یسار گوید که به امام صادق علیه السلام عرض کردم: از چه رو روز چهارشنبه را روزه می دارند؟ فرمود: زیرا دوزخ در روز چهارشنبه آفریده شد (صدوق، ۱۳۶۲، ۳۸۷/۲).

روایات استجابت دعا یا قبول استغفار یا تضاعف ثواب در ساعات خاصی از هفته
معاویه بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: آیا ساعتی در روز جمعه هست که مؤمن دعا نکند مگر آنکه دعای او مستجاب شود؟ فرمود: آری، آن گاه که امام جمعه (از خانه خود به سوی مسجد) خارج می شود. عرض کردم: امام جمعه گاهی زود و گاهی دیر خارج می شود. فرمود: وقتی که ظهر شود (کلینی، ۱۴۰۷، ۴۱۶/۳)

هشام بن حکم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هرکدام از شما بایستی در روز جمعه خود را بیاراید، غسل جمعه کند، بوی خوش استعمال نماید و محاسن را شانه زند، پاکیزه ترین لباس های خود را بر تن نماید و با چنین آراستگی خود را برای برگزاری نماز جمعه آماده سازد. باید در آن روز آرامش و متانت بر حرکات او، و اطمینان خاطر سکون بر اندیشه و روانش حکم فرما باشد و

عبادت پروردگارش را نیکو به جای آورد و تا آن جا که در توان دارد، اعمال خیر انجام دهد؛ چرا که خداوند نظر (لطف) خویش را بر زمینیان می افکند تا حسنات را دوچندان سازد. (کلینی، ۱۴۰۷، ۴۱۷/۳)

سهل بن زیاد در روایت مرفوعه ای گوید: حضرتش فرمود: چون روز جمعه، نماز گزاردی بگو: «اللهم صلّ علی محمد و آل محمد الأوصیاء المرضیین بأفضل صلواتک و بارک علیهم بأفضل برکاتک و السّلام علیهم و رحمة الله و برکاته. چرا که هرکس بعد از نماز عصر این دعا را بخواند، خداوند برای او صد هزار حسنه می نویسد، صد هزار گناه از نامه اعمال او پاک می نماید، صد هزار حاجت او را روا سازد و صد هزار درجه او را بالا می برد. (کلینی، ۱۴۰۷، ۴۲۹/۳)

روایات آثار خاص اعمال در روزهای خاص (اثر غیر از ثواب و پزشکی)

یحیی از امام صادق (علیه السّلام) نقل می کند که فرمود: هر کس ناخن هایش را روز پنجشنبه بگیرد و یکی از آنها را برای روز جمعه ترک کند، خداوند فقر را از او برمی دارد (صدوق، ۱۳۶۲، ۳۹۰/۲).

ابی کهمس گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مرا دعایی بیاموز که به سبب آن جویای روزی شوم. امام علیه السلام به من فرمود: سبیل و ناخن های خود را کوتاه کن، ولی این کار در روز جمعه باشد. (صدوق، ۱۳۶۲، ۳۹۱/۲)

حفص بن غیاث از امام صادق (علیه السّلام) نقل می کند که فرمود: هر کس سفر می کند در روز شنبه سفر کند، اگر سنگی از کوهی در روز شنبه فرو افتد خداوند آن را به جای خود بازگرداند. (صدوق، ۱۳۶۲، ۳۹۴/۲).

روایات آثار ملکوتی وضعی در روزهای هفته

ابان بن تغلب گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر مؤمنی که بین ظهر پنجشنبه تا ظهر روز جمعه از دنیا رود خداوند او را از فشار قبر در امان دارد (صدوق، ۱۴۰۶، ۱۹۵).

امام صادق فرمود: چون عصر پنجشنبه و شب جمعه فرا میرسد فرشتگانی از آسمان فرود می آیند که قلمهای طلا و صفحه های نقره به همراه دارند و در عصر پنجشنبه و شب جمعه و روز جمعه تا غروب آفتاب نمی نویسند مگر صلوات بر پیغمبر را و سفر کردن و از پی کاری رفتن در روز جمعه

خوب نیست، و خوب نبودنش بخاطر نماز جمعه است اما پس از خواندن نماز جائز است و مبارک (صدوق، ۱۳۶۲، ۳۹۳/۲)

جمع بندی روایات

حاصل آنکه با ملاحظه روایات مشخص میشود تفاوت روزهای هفته امری اعتباری نبوده بلکه حقیقتاً با یکدیگر متفاوت میباشند.

به نظر میرسد حتی اگر فرض کنیم تفاوت روزهای هفته محض اعتبار است باز نیز تعیین روزهای هفته و جاری کردن احکام شرعی بر آنها در بعضی از مناطق کره زمین با مشکل مواجه باشد. دلیل این کلام این است که گرچه فرض شده است روزهای هفته تابع اعتبار هستند ولی آن اعتباری که شارع امضا نموده است ملاک و معیار می باشد و نسبت به قاره آمریکا چنین امضایی موجود نیست.

به عبارت دیگر دلیلی وجود ندارد که ثابت کند شارع احکام خود را در مورد روزهای هفته تابع اعتبارات بشر قرار داده باشد مگر مواردی که از کلام شارع یا سکوت شارع (اطلاق مقامی) ثابت شود شارع اعتبار خاصی نداشته و حکم خود را بر روی همان امری که عقلاء معتبر نموده اند جاری کرده است. موید این امر این است که بسیار بعید است شارع خطوط و مرزهای سیاسی بین المللی را معیار حکم شرعی قرار داده و با تغییر حاکم سیاسی حکم او تغییر کند به عنوان مثال همان طور که گذشت در کشور فیلیپین یا منطقه آلاسکا مدتی از یک تقویم پیروی میکرد و به یکباره به علت تغییر حاکمیت دست به تغییر تقویم زده شده است حال آیا میتوان گفت مردم این کشورها اعمال شرعی و مذهبی خود را باید با توجه به سیاستهای حاکمانشان تنظیم کنند؟

از لحاظ ادله و روایات هیچ پاسخی نسبت به اینکه در قاره آمریکا چه روزی است وجود ندارد بلکه همیشه تردید در تعیین روز داریم و به بیان دیگر علم اجمالی به یکی از دو روز داریم به عنوان مثال هر گاه در تقویم ها در قاره آمریکا پنج شنبه باشد علم اجمالی داریم که در آنجا یا

پنج شنبه است و یا جمعه و راهی برای تعیین وجود ندارد لذا باید به مقتضای اصول عملیه مراجعه نمود.

اما در مواردی که دوران بین محذورین باشد مثلاً شخصی وصیت یا نذر کرده باشد که در جمعه فلان گوسفند خاص را ذبح کنند اصل تخییر جاری است.

نکته: اگر مجبور باشیم یک خط را برای تعیین تاریخ اعتبار کنیم به عنوان یک احتمال جدی می‌توان به این فکر کرد که مکه مکرمه را مبدا قرار داده طول خط نصف النهار مقابل آن را مبدا تاریخ و خط روزگردان قرار دهیم البته دیگر این خط تابع مرزهای سیاسی کشورها نیست. توضیح آنکه خط کنونی روز گردان بدین صورت انتخاب شده است که نصف النهار گرینویچ لندن به عنوان طول جغرافیایی صفر انتخاب شده سپس طول جغرافیایی ۱۸۰ که در مقابل آن در آن سوی کره زمین میان اقیانوس آرام است به عنوان مبدا تاریخ بیان شده (ساعت و تاریخ هر منطقه ای نسبت به طول جغرافیایی صفر یعنی لندن سنجیده میشود) اما اگر کعبه مکرمه که (جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ) و (وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَ أَمْنًا) را مبدا قرار دهیم با توجه به اینکه این بنای ملکوتی تقریباً در طول ۳۹ درجه شرقی قرار دارد باید نقطه مقابل آن یعنی طول ۱۴۱ درجه غربی را خط روز گردان قرار دهیم یعنی خط روز گردان بین المللی فعلی ۳۹ درجه به سمت شرق باید منتقل شود که از میان اقیانوس آرام عبور می‌کند (مگر قسمتی از این خط که قسمت کمی از آمریکای شمالی می‌گذرد) لذا تغییری در روزهای هفته عمده مناطق مسکونی آمریکای شمالی و تمام مناطق آمریکای جنوبی رخ نمی‌دهد.

نتیجه

پژوهش حاضر نتایج زیر را به دنبال داشت:

در برخی مناطق کره زمین به دلیل نزدیک بودن به خط روز گردان ایام هفته به صورت قطعی مشخص نیست و نیازمند تأمل در آن است.

با ملاحظه روایات فراوانی که ایام خاصی از هفته را موضوع حکم شرعی قرار داده است مانند روایات پزشکی، روایات فضیلت و نحوست ایام هفته، روایات وقوع حوادث ملکوتی در ایام هفته، روایات تبیین کننده آثار خاص اعمال در روزهای خاص و... باید اعتراف نمود که تفاوت روزهای هفته صرف اعتبار نیست بلکه آثار تکوینی مادی و معنوی فراوان بر آن ها مترتب است. بلکه حتی اگر بپذیریم تفاوت بین روزهای هفته امری اعتباری است، باید گفت ملاک و معیار در این امر، اعتبار خاصی است که مورد امضای شریعت است و با توجه به اینکه اعتبار ایام در برخی از مناطق جهان مانند قاره آمریکا مورد احراز امضای شریعت نیست لذا ما دلیل شرعی معتبری برای تعیین دقیق ایام هفته در این مناطق نداریم.

نتیجه نهایی آنکه با توجه به این امور نمیتوان به سادگی با تصمیم یک کشور یا با توافقات بین المللی، روزهای هفته را برای مناطقی از زمین تعیین نمود و این انتظار را داشت که به تبع آن احکام شرعی نیز بر آن مترتب گردد. نتیجه آن که خط روزگردان که حاصل توافق و قراردادهای بین المللی است از لحاظ شرعی اعتباری ندارد و نمیتواند مبنای تعیین روزهای هفته قرار گیرد.

منابع

*** امام سجاد علیه السلام، صحیفه سجادیه

۱. اریک، گرگرسن (۲۰۲۰م)، Week chronology،

<https://www.britannica.com>

۲. پایگاه ملی داده های علوم زمین کشور، تفاوت نصف النهار مبدأ و خط تاریخ بین الملل،

<http://www.ngdir.ir>

۳. حلی، محقق، نجم الدین، جعفر بن حسن (۱۴۰۸ق)، شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و

الحرام، دوم، قم: مؤسسه اسماعیلیان.

٤. خويى، سيد ابو القاسم موسى (١٤١٦ق)، صراط النجاة، اول، قم: مكتب نشر المنتخب.
٥. خويى، سيد ابو القاسم موسى (١٤١٨ق)، موسوعة الإمام الخوئي، اول، قم: مؤسسة إحياء آثار الإمام الخوئي ره.
٦. دويد (خاخام)، هبر (٢٠١٢م)، A Traveler's Guide to the International Dateline, <https://www.star-k.org>.
٧. صدوق، محمد بن علي (١٣٦٢)، الخصال، اول، قم: جامعه مدرسين.
٨. صدوق، محمد بن علي (١٤٠٦ق)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، دوم، قم: دار الشريف الرضى للنشر.
٩. عاملى، حرّ، محمد بن حسن (١٤٠٩ق)، تفصيل وسائل الشيعة إلى تحصيل مسائل الشريعة، اول، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام.
١٠. كلينى، محمد بن يعقوب (١٤٠٧ق)، الكافي، چهارم، تهران: دار الكتب الإسلامية.
١١. نجفى، صاحب الجواهر، محمد حسن (١٤٠٤ق)، جواهر الكلام فى شرح شرائع الإسلام، هفتم، بيروت: دار إحياء التراث العربى.
١٢. ويكى پديا، واژه Timeline of the Magellan–Elcano circumnavigation, <https://en.wikipedia.org>.
١٣. يزدى، سيد محمد كاظم طباطبايى (١٤٠٩ق)، العروة الوثقى فيما تعم به البلوى، دوم، بيروت: مؤسسة الأعلمى للمطبوعات.